

Socialdepartementet

103 33 Stockholm

Stockholm den 22 augusti 2025

Yttrande Stärkt pandemiberedskap (SOU 2025:48)

Svensk biblioteksförning är en medlems- och intresseorganisation för bibliotek och bibliotekarier inom alla sektorer i hela Sverige. Vårt yttrande fokuserar på förslaget till lag om samhällsinriktade smittskyddsåtgärder och hur den kan komma att påverka biblioteksverksamheten.

Sammanfattning

Svensk biblioteksförning *tillstyrker* införandet av en lag om samhällsinriktade smittskyddsåtgärder.

En sådan lag behöver vara av det övergripande slaget. Det allmänna biblioteksväsendet skiljer sig dock sig från till exempel köpcenter och simhallar i uppdrag, vilket bland annat stadgas i bibliotekslagen (2013:801). I föreskrifter och förordningar författade utifrån en lag om samhällsinriktade skyddsåtgärder behöver bibliotekens, särskilt folkbibliotekens, särställning därför tas i beaktande. Detta behöver framgå av propositionstexten.

Allmänna synpunkter

Det är positivt med en utredning med mål att stärka författningsberedskapen vid pandemier. Erfarenheterna från covid-19-pandemin visar att bristfällig lagstiftning ledde till stora tolkningsutrymmen för bibliotekens huvudmän, som i sin tur ledde till att särskilt tillgängligheten till folkbiblioteken kunde skilja sig mycket mellan kommuner som geografiskt låg väldigt nära varandra.

Svensk biblioteksforening har tidigare varit kritiska till att biblioteken under pandemin omfattades av samma regler som till exempel simhallar och köpcentrum. Utöver vård, skola och omsorg var folkbiblioteken en av de få verksamheter som i stor utsträckning upprätthöll sin vanliga verksamhet, i den utsträckning det var möjligt, och var en del av det offentligas frontlinje under pandemin. Mer om detta går att läsa i Svensk biblioteksforenings rapport *Biblioteken och pandemin* (2021).¹

I bibliotekslagen (2013:801) regleras offentligt finansierade biblioteks uppdrag. Utöver att vara en del av ett lokalt kulturliv och erbjuda litteratur för utlåning, är även folkbiblioteken en demokratisk struktur som finns för att tillse att alla kan få del av information. I de kommuner där invånarna under pandemin inte längre fick tillgång till biblioteksrummet och/eller publika datorer var det många som inte kunde ta del av viktig information, eller begav de sig till en närliggande kommun vilket ledde till att de öppna biblioteksrummen blev trängre än nödvändigt. Samma effekter märktes av i städer med lärosätesbibliotek, där studenter och allmänhet gick till det bibliotek som var öppet för att utföra sina ärenden.

Under pandemin blev det tydligt i vilken utsträckning folkbiblioteken har kommit att fungera som medborgarkontor för många invånare. Det är en verksamhet som tillkommit av nödvändighet, inte för att det är ett uppdrag enligt bibliotekslagen. Många vänder sig till folkbiblioteken för att ha möjlighet att utföra myndighetsärenden, såsom ansökningar till Försäkringskassan och migrationsärenden. Under pandemin användes även publika datorer av besökare för att kunna delta digitalt i begravningssceremonier.

Pandemin gjorde det extra tydligt att i kommuner med stängda bibliotekslokaler och publika datorer drabbades de som redan lever i ett socioekonomiskt och

¹ Gemmel, Lisa. Biblioteken och pandemin. 2021. <https://biblioteksforeningen.se/rapporter/biblioteken-och-pandemin/>

digitalt utanförskap. Folkbiblioteken levde därmed inte upp till sitt demokratiska uppdrag.

Den 18 december 2020 stängde en majoritet av de svenska kommunerna folkbiblioteken, efter att det kommunicerats att så skulle under en presskonferens som regeringen höll. Beskedet att biblioteken skulle stängas möttes av motstånd från såväl Svensk biblioteksförening som Sveriges kommuner och regioner. Då beskedet om stängningen av biblioteken i Sverige stod i strid mot bibliotekslagen, kom ett nytt besked snart efter det första, nämligen att biblioteken kunde öppna igen.

Svensk biblioteksförening menade, och menar fortsatt, att uppdragen till de offentligt finansierade biblioteken som återfinns i bibliotekslagen är av sådan art att en stängning av biblioteken är något som ska ske endast när det är absolut nödvändigt. Bibliotekslagen stadgar att biblioteken ska "verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning" och att verksamheten ska vara öppen för alla. Särskilt i tider av kris och krig är dessa uppgifter av yttersta vikt. Precis som mötesfriheten är en grundlagsskyddad rättighet, är informationsfriheten också det. Utan tillgången till bibliotekstjänster, saknar många invånare möjlighet att utöva sin informationsfrihet.

I allt fler kommuner utses folkbiblioteken till en samhällsviktig verksamhet som har viktiga uppgifter att utföra i kris och krig. Uppgifterna biblioteken ska utföra kan se olika ut, men oftast är informationsförmedling en hörnsten i uppdraget. Även i Europarådets ministerkommittés rekommendationer om bibliotekslag och bibliotekspolitik lyfts biblioteken som en viktig resurs i kris.² Bland annat ska myndigheter och chefer "[e]rkänna bibliotekstjänsternas oundgängliga karaktär och deras betydelse för motståndskraften i de samhällen de betjänar" och

² Ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2023)3 till medlemsstaterna om bibliotekslagstiftning och bibliotekspolitik i Europa
[https://www.kb.se/download/18.662d4b5e19029e5b07a878a/1725278122624/Recommendation%20CM-Rec.\(2023-3\).pdf](https://www.kb.se/download/18.662d4b5e19029e5b07a878a/1725278122624/Recommendation%20CM-Rec.(2023-3).pdf)

“[f]rämja tanken på biblioteket som en "säker plats" som tillhandahåller tillförlitlig information och lämpliga kommunikationskanaler”.

I det här sammanhanget är det även viktigt att påminna om lärosätesbibliotekens betydelse för utbildning och forskning, även i tider av kris och krig. Även om allt större del av lärosätesbibliotekens bestånd numera är digitalt, vittnar medarbetare där om att det fanns ett behov för studenter att nyttja de fysiska samlingarna, även under pandemin. Lärosätesbiblioteken är centrala för att högre utbildning och forskning ska kunna upprätthållas under extraordinära händelser. Det innebär att såväl lagstiftare som lärosätesledningar måste ta lärosätesbibliotekens roll i beaktande när lagar, förordningar och bestämmelser utfärdas vid pandemier, kriser och i krigssituationer.

Svensk biblioteksförening vill även i detta sammanhang lyfta den viktiga roll medicinska bibliotekarier hade under pandemin för att sammanställa och sprida all ny information som kom gällande covid-19 till den pressade vårdpersonalen.

De offentligt finansierade biblioteken ska vara en plats där invånare, studenter, forskare med flera har möjlighet att söka information och bilda sig en uppfattning i en viss fråga, där kunniga bibliotekarier kan hjälpa besökarna att navigera bland källor och information. Det ska vara en plats dit den som inte har möjlighet att söka information på egen hand kan gå, eller på annat sätt vara i kontakt med biblioteken, och få hjälp. Alla Sveriges invånare måste ha rätten och möjligheten att kunna söka information och få hjälp med det. Svensk biblioteksförening anser att den rätten ska inskränkas i så liten utsträckning som möjligt, även under en pandemi.

9.7 Det bör införas en lag om samhällsinriktade smittskyddsåtgärder

Svensk biblioteksförening *tillstyrker* införandet av en lag om samhällsinriktade smittskyddsåtgärder.

Som helhet finner Svensk biblioteksförening att den föreslagna lagstiftningen är välavvägd och ändamålsenlig. Vid en eventuell användning av lagstiftningen ser vi dock en risk att regeringen, eller den myndighet som har rätt att utfärda

föreskrifter, liksom vid covid-19-pandemin behandlar till exempel köpcenter på samma sätt som bibliotek när det handlar om till exempel stängningar av lokaler. Utifrån erfarenheterna från pandemin ser Svensk biblioteksförening en risk dels att regeringen och myndigheterna inte tar bibliotekens hela uppdrag och roll i beaktande vid utfärdande av förordningar och föreskrifter, dels att kommunerna tolkar sagda reglementen olika.

Under pandemin fanns det stora skillnader i hur kommuner hanterade folkbiblioteksverksamheten. Medan vissa kommuner stängde biblioteksrummet helt, var andra öppna utan stöd från kommunen, en del kommuner såg folkbiblioteken som samhällsviktig verksamhet och därmed en del av krisorganisationen. Det fick till följd att invånare i kommuner med likvärdig smittspridning hade olik tillgång till biblioteksverksamheten. Det innebar också att trängseln ökade på öppna bibliotek i storstadsregioner, när grannkommuner hade stängt sina biblioteksrum. Det ledde till att människor rörde sig mer än önskvärt i samhället och att de folkbibliotek som höll öppet blev trängre med ökad risk för smittspridning som följd. Stängda biblioteksrum motverkade alltså syftet med pandemilagen. I den mån det är möjligt, sett till sjukdomens art och smittspridning, måste invånare i samtliga kommuner i Sverige ha tillgång till bibliotekstjänster såväl som biblioteksrummet, alternativt publika datorer på annan plats, för informationsinhämtning och utförande av ärenden som kräver dator.

Om förordningar och föreskrifter utfärdas under en ny lag om samhällsinriktade smittskyddsåtgärder behöver bibliotekslagen och bibliotekens roll i samhället beaktas. Det behöver framgå i propositionen till lagen.

I detta ärende har Svensk biblioteksförenings verkställande utskott beslutat. Lisa Gemmel har varit föredragande.